



VUOSISADAN KILPAJUOKSU

Jaakko Iloniemi

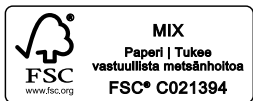
Henri Vanhanen

Jaakko Iloniemi ja Henri Vanhanen

VUOSISADAN KILPAJUOKSU

Suurvaltapolitiikkaa sopimusten
ja aatteiden jälkeisessä maailmassa

DOCENDO



Copyright © Jaakko Iloniemi, Henri Vanhanen ja
Docendo 2024
Docendo on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä.

Kansi: Marjaana Virta
Kannen valokuva: Veikko Somerpuro
Taitto: Keski-Suomen Sivu Oy

www.docendo.fi
ISBN 978-952-382-907-7

Painettu EU:ssa

Sisällys

Esipuheet	7
OSA 1. Suurvallat lähtökuopissa	11
LUKU 1. Vaarojen ja riskien aika	13
LUKU 2. Globaali etelä: Uuden järjestyksen muutosvoima	29
LUKU 3. Muuttoliikkeet: Maailmanpolitiikan päänsärky	43
OSA 2. Kolmen kärki.....	57
LUKU 4. Yhdysvallat: Vastahakoisen suurvallan paluu	59
LUKU 5. Kiina: Mitä nousun jälkeen?.....	79
LUKU 6. Eurooppa: Onnellisten unioni	117
OSA 3. Haastajat	137
LUKU 7. Venäjä: Taantuvan imperiumin vastaisku	139
LUKU 8. Intia: Savijaloilta Aasian jättiläiseksi	167
LUKU 9. Indonesia: Kaakkois-Aasian hiljainen voima.....	181
LUKU 10. Brasilia: Etelä-Amerikan ikuinen tulokas	187
LUKU 11. Etelä-Afrikka: Paikallinen suurvalta.....	195
LUKU 12. Nigeria: Afrikan jättiläinen.....	203
LUKU 13. Turkki: Itsevarmuuden aikakausi.....	207
OSA 4. Epilogi:	
"Olettakaamme, että kaikki käy hyvin"	213
Jälkisanat	263
Lähdeluettelo.....	265
Henkilöhakemisto.....	269

Esipuheet

Jaakko Iloniemi:

Vähemmän tunnettu **Mauno Koivisto** -sitaatti palasi mieleeni, kun tarkastelin tämän kirjan käsikirjoitusta: ”Kun tapahtuu paljon odottamatonta, aletaan odottaa, että tapahtuisi lisää odottamatonta.”

Puhumme usein uutisvirrasta. Aika ajoin uutistulva olisi osuvampi nimitys. Useimmat meistä saavat tietonsa maailman menosta internetistä, sosiaalisesta mediasta, televisiosta ja radiosta, ja vasta sen jälkeen painetuista sanomalehdistä. Uutiset ovat enimmäkseen sirpale-tietoa. Niistä käy vain harvoin ilmi, mihin kokonaisuuteen ne liittyvät ja mikä on niiden merkitys. Vain harvoin uutisten yhteydessä pohditaan, mitä ne juuri suomalaisille merkitsevät.

Tämä oli lähtökohtani, kun päätin osallistua kirjahankkeeseen, jonka tulos nyt on lukijan edessä. Olen yrittänyt löytää tapahtumien taustoja menemättä tutkijan ottein kovin kauas ajassa taaksepäin. Se miltä maailma näyttää, riippuu siitä, mistä tarkkailija sitä katselee. Olen vuosikymmenten varrella joskus ollut tapahtumien lähituntumassa. Siksi tiedän, että uutisiin valikoituu vain vähäinen eikä aina edes tärkein osa tietämisen arvoisista asioista.

Viime vuosina olemme oppineet odottamaan odottamatonta – ja useimmiten odotukset ovat toteutuneet.

Ei aina siten kuin aavistelimme, vaan aidosti yllättäen. On ollut suuriakin odottamattomia käännteitä. Ehkä viime vuosilta suurin on Venäjän aivan käsittämätön hyökkäyssota Ukrainaan. Se on ravistellut koko Eurooppaa, ja sodan järjestykset ovat tuntuneet myös amerikkalaisten maailmankuvassa.

Sotaa edelsi toinen massiivinen shokki – koronapandemia. Me kyllä tiesimme, että globaalien epidemioiden aika ei ole ohi. Silti olimme varautuneet huonosti. Emmekä vieläkään tiedä, voisiko pandemia ilmaantua uudestaan – kenties jopa entistä pahempana. Lohtuna on, että vaikka taudin torjuntaan ei ollut valmistauduttu kovinkaan hyvin, toimiin ryhdyttiin nopeasti ja tehokkaasti. Kerrankin kansainvälinen yhteisö osoitti toimintakykynsä.

Yhdysvaltain presidentinvaaleissa on ehdokas, joka on todettu syylliseksi verovilppiin ja kirjanpitorikokseen. Hän on syytteessä kapinaan yllyttämisestä. Häntä epäillään vaalituloksen väärentämisestä. Silti hän on suuri kansansuosikki, jopa evankelisten kristittyjen sankari. Anteeksianto on hyve, mutta silläkin on rajansa.

Pyhällä maalla Palestiinassa käydään sotaa, jonka uhrin ovat pääasiassa suojattomia siviilejä. Muu maailma seuraa tuhoa pahoitellen, mutta käytännössä toimettona.

Kaikki odottamattomat ilmiöt eivät ole viime vuosina olleet katastrofeja tai tragedioita. Kun ruotsalainen sosiologi **Gunnar Myrdal** vuonna 1968 kirjoitti teoksensa *Aasian draama*, hän kommentoi Intian tulevaisuutta. Sitä ei hänen mukaansa ollut. Ei ollut toiveita siitä, että Intia jonain päivänä saisi lukemattomat vakavat ongelmansa hallintaan. Nyt Intian talous kukoistaa menneeseen verrattuna. Maassa on juuri pidetty maail-

man suurimmat kansanedustuslaitoksen vaalit. Rehelli-
set vaalit.

Suomessakin on tapahtunut asioita, joita vielä
muutama vuosi sitten pidettiin lähes mahdottomina.
Maamme on nyt Naton jäsen, Yhdysvaltojen liittolainen,
ja tuemme asein ja pääomin Ukrainan itsenäisyystais-
telua Venäjää vastaan. Emme enää ole yksin. Paradoksi
on siinä, että Venäjän uhka teki liittoutumisen tarpeel-
liseksi, ja sen taistelussa osoittama heikkous antoi roh-
keutta hakeutua demokratioiden yhteiseen puolustus-
liittoon.

Älä koskaan sano "ei koskaan". Sen tästä voi oppia –
jos tahtoo.

Henri Vanhanen:

Olen yrittänyt melkein koko aikuisikäni ymmärtää
nopeasti muuttuvaa maailmaamme. Herätyskellona
toimi Ukrainan sodan alku vuonna 2014, jolloin olin juuri
aloittanut poliittisen historian opinnot Turun yliopis-
tossa. Ulko- ja turvallisuuspolitiikasta tuli intohimoni.

Siitä lähtien olen pyrkinyt vaikuttamaan ulkopoliti-
kassa sekä keskustelijana että tekijänä. Onnekseni olen
saanut olla vuorovaikutuksessa monien itseäni viisaam-
pien ihmisten kanssa. Kun riittävän pitkään viettää aikaa
tällaisessa seurassa, jotain tarttuu toivottavasti mukaan.

Ministeri **Jaakko Iloniemeä** olen aina arvostanut
suuresti. Kirjoitin hänelle lokakuussa 2016 ollessani
23-vuotias. Pyysin häntä suosittelijaksi Paasikivi-seuran
jäsenhakemukseeni ja lähetin samalla näytteeksi kirjoj-
tukseni Suomen ja Venäjän suhteesta. Ytimekkääseen
tapaansa hän vastasi: "Se on järkevää ja tasapainoista
tekstiä. Se loi luottamusta. Olen suosittelijanne Paasikivi

Seuraan.” Sen jälkeen olemme pitäneet yhteyttä ja käyneet lukuisia keskusteluja maailmanpolitiikasta hänen kotonaan Helsingissä.

Alun perin olin ajatellut kirjan kirjoittamista omin voimin. Päätin kuitenkin pyytää Iloniemeä mukaan, koska tiedän hänen kokemuksensa olevan Suomessa vaille vertaa. Meillä on 61 vuoden ikäero, ja ajattelin, että hänen kokemuksensa ja minun intohimoni olisivat kiinnostava yhdistelmä. Onnekseni hän suostui ideaan.

Tarkoituksemme on tarjota näkymiä välillä sekavaan ja vaikeasti ymmärrettävään maailmaan. Tämän päivän uutisten nopea sykli ruokkii rauhattomuutta ja synkkyyttä. Maailman tapahtumia ei voi ymmärtää hyvän ja pahan välisenä vastakkainasetteluna, vaan selityksiä kannattaa etsiä syvemmältä. Ihmisillä on nykyään mahdollisuus perehtyä omaan aikaansa paremmin kuin koskaan, eikä tilaisuutta kannata hukata sosiaalisen median latteuksiin tai populistisiin yksinkertaistuksiin monimutkaisista asioista.

Kirjamme ei ole asiantuntijoille suunnattu akateeminen teos, vaan tarkoitettu kaikille, jotka haluavat syventyä aikamme ongelmiin ja ilmiöihin. Olen tyytyväinen, jos teos päätyy koululaisen, opiskelijan, työntekijän, yrittäjän, sijoittajan, eläkeläisen tai kenen tahansa tavallisen suomalaisen kirjahyllyyn tai älylaitteeseen, luettavaksi tai kuunneltavaksi.

Haluan kiittää hyvästä yhteistyöstä Jaakko Iloniemeä, kustannusyhtiö Docendoa ja kustantaja **Juha Janhosta** sekä kustannustoimittaja **Matti Virtasta**. Suurin kiitos kuuluu kuitenkin vaimolleni kärsivällisyydestä ja tuesta.

Haluan omistaa kirjan rakkaalle tyttärelleni, joka hyvin todennäköisesti saa nähdä seuraavan vuosisadan vaihteen. Tulevaisuus kuuluu aina lapsille.

OSA 1.

Suurvallat lähtökuopissa

Toisen maailmansodan jälkeinen sääntöperusteinen maailmanjärjestys natisee vuonna 2024 liitoksissaan. Suurvallat ja vähän pienemmätkin pelurit varmistelivat asemiaan häikäilemättömästi, sopimuksista ja ideologioista piittaamatta.

Venäjä käy Ukrainassa hyökkäyssotaa, joka tuo mieleen 1900-luvun suursodat. Kaiken lisäksi se pelottelee länsimaita ydinaseilla, joiden käyttö tarkoittaisi molemminpuolista täystuhoa. Kaikki kuitenkin tietävät, että ydinaseista on hyötyä vain niin kauan kuin niitä ei käytetä.

Entisten kehitysmaiden ryhmä on saanut uuden nimen: "globaali etelä". Sen merkitys kansainvälisessä politiikassa kasvaa väistämättä. Etelän paikalliset suurvallat käyttävät isompien tekemisiä ja yrittävät hyötyä vastakkainasettelusta. Muuttoliikkeet aiheuttavat kitkaa ja sekoittavat politiikkaa länsimaissa.

LUKU 1.

Vaarojen ja riskien aika

Jaakko Ilonemi & Henri Vanhanen

Sotien vuosi. Se on provokatiivinen, mutta kohtuullinen nimitys vuodelle 2024. Sodan tunnelmat ja näkyvät eivät rajoitu vain Ukrainaan ja Palestiinaan, joissa taistelut ovat aiheuttaneet hirmuista tuhoa. Sodan ilmaapiiri on käynnistänyt suurimman varustelukierteen sitten kylmän sodan.

Ajalle on tyypillistä, ettei ole aivan yksiselitteistä eikä helppoa määritellä sitä, ketkä ovat sodan osapuolia ja keiden alueille sotatoimet ulottuvat. Myös itse sodan määritelmä on hämärtynyt. Aiemmin puhuttiin latinankielisestä käsitteestä *casus belli* eli sodan syy. Se saattoi olla alueloukkaus, ryöstöretki tai vaikkapa prinsessan sieppaaminen. Nykyään sota voi olla käynnissä maailmanmarkkinoilla tai tietoverkoissa jo kauan ennen kuin fyysinen väkivalta on alkanut.

Näitä uudenlaisia sotia on menossa sellaistenkin maiden välillä, jotka käyvät keskenään kauppaa ja ylläpitävät diplomaattisia suhteita. Silti ne saattavat hybriditoimin aiheuttaa toisilleen hyvinkin vakavia vahinkoja. Tietoverkkojen häirintä ja palvelunestohyökkäykset,

siirtolaisten käyttö painostamiskeinona, kriittisen infrastruktuurin sabotaasit ja jopa asevoimien provosoivat teot ovat arkipäivää.

Kun sodan ja rauhan rajankäynti on miltei mahdotonta, ollaan hankalassa tilanteessa. Tavanomaisten sotatoimien riski kasvaa kaiken aikaa. Karkeat puheet lisäävät dramatiikan tuntua. Venäjä muistuttaa usein siitä, ettei se ole suinkaan turhan päiten ydinasevaltio. Ydintuholla pelottelu ei ehkä vaikuta valtiollisiin johtajiin, mutta suuri yleisö – varsinkin Saksassa – ottaa uhkailun hyvin vakavasti.

Maailmansotien opetuksia

Monet kyselevät, uhkaako Eurooppaa jälleen suursota maailmansotien tapaan. Kysymys on aiheellinen. Tämän vuosisadan tulevaisuutta voi yrittää hahmotella 1900-luvun katastrofien kautta, ja monet kommentaattorit löytävätkin niistä samankaltaisuuksia.

Ehkä tunnetuin ensimmäiseen maailmansotaan johtaneen kehityksen kuvailija on Cambridgen yliopiston historian professori **Christopher Clark**. Teoksessaan *”Unissakävelijät”* hän kuvailee sotaan johtanutta kehitystä yksityiskohtaisesti. Clarkin mukaan yhdenkään avainasemassa olleen valtion johdon tavoitteena ei ollut suursodan aikaansaaminen. Olosuhteisiin vain ajaututtiin, koska maat olivat kietoutuneet keskinäisten puolustusopimusten verkkoon. Missään ei ajateltu, että kehitys saattaisi johtaa monivuotiseen, koko Euroopalle katastrofaaliseen sotaan.

Tuloksena oli Euroopan poliittisen järjestyksen kaaos, jossa kukistuivat Itävalta-Unkarin ja Saksan keisarikunnat sekä Osmanien monisatavuotinen imperiumi. Myös

Venäjän tsaarinvallasta romahti, ja itäisessä Euroopassa syntyi joukko uusia valtioita. Venäjän vallankumous 1917 avasi Suomellekin tien itsenäisyyteen.

Toisen maailmansodan alkuvaiheet olivat erilaiset. Euroopassa suursota alkoi suunnitelmallisesti Saksan aikataulun mukaan, ja Neuvostoliitto seurasi Molotov-Ribbentropin sopimukseen tukeutuen. Samoin kävi Kaukoidässä, jossa Japani oli laatinut suuren suunnitelman saavuttaakseen Aasian herruuden. Japani kävi aloittamaansa sotaa Kiinassa vuodesta 1937 saakka. Vasta joulukuussa 1941 se hyökkäsi Yhdysvaltoihin. Kun myös Saksan sodanjulistus osui samoihin aikoihin, Yhdysvallat muuttui sivustakatsojasta kahdelta suunnalta tulevan hyökkäyksen kohteeksi.

Olisiko vuonna 2024 ilmassa taas suursodan – maailmansotien kaltaisen sodan – vakava vaara? Nyt ei ainaakaan voida puhua unissakävelijöistä, koska maailmanpolitiikan isot pelurit tarkkailevat toisiaan herkeämättä huipputeknologisten tiedustelukoneistojen avulla. Helmikuussa 2022 alkanut Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa on silti nostanut pintaan jo parin vuosikymmenen ajan kyteet jännitteet Venäjän ja lännen välillä. Kaikki osapuolet tietävät varsin hyvin, että uudessa suursodassa olisi turha odottaa totaalista voittoa, kuten Japani ja Saksa uskoivat aloittaessaan hyökkäyksensä 1930-luvun lopussa.

Uudet jännitteet ovat myös tehneet selväksi, että maailmanpolitiikan voimasuhteet ovat muuttuneet ja valtioiden väliset liittosuhteet tiivistyneet. Monien maiden haluttomuus tuomita Venäjän hyökkäystä Ukrainaan kertoo siitä, millaisia etuja kukin painottaa: joillekin tärkeintä on talous, toisille suvereenisuus tai tarpeen mukaan vaihtuvat ideologiset sympatiat joko liberaalia demokratiaa tai autoritäärisyyttä kohtaan.

MAD – hullu teoria

Kolmannessa maailmansodassa vastakkain olisivat ydinasevallat, ensi kertaa maailmanhistoriassa. Tästä huolimatta Venäjän propagandassa viittaillaan aika ajoin ydinsodan mahdollisuuteen. Pelottelu näyttää vaikuttavan myös Suomessa, koska kieleemme on kotiutunut latinasta lainattu sana ”eskalaatio”. Alun perin se on tarkoittanut portaiden kiipeämistä. Nyt se tarkoittaa sota-toimien kiihtymistä uudelle tasolle, jopa ydinsodaksi.

Valmiustasoa on monin paikoin nostettu, mutta merkkejä todelliseen suursotaan valmistautumisesta ei varsinaisesti ole vielä nähtävissä. Venäjä ei ole riittävän vahva voidakseen uskottavasti uhata suursodalla. Yhdysvallat liittolaisineen on siihen verrattuna täysin ylivoimainen. Kukaan ei silti voi sulkea pois mahdollisuutta, että ydinsota syttyy ja johtaa molemminpuoliseen tuhoon, josta käytettiin kylmän sodan aikana osuvasti lyhennettä MAD, *Mutually Assured Destruction*.

Vuosisadan uusi suurvalta Kiina on osoittanut selvästi, että se pitää Euroopan rauhanomaista kehitystä omien etujensa mukaisena, vaikka se ei ole määritellyt selkeästi kantaansa Venäjän hyökkäykseen. Se on kuitenkin varoitellut Venäjää ydinaseella uhkaamisesta.

Uhka Tyynellämerellä

Kiinan politiikka Aasiassa on oma lukunsa, ja myös siinä piilee suursodan vaara. Taiwanin kohdistuva uhittelu herättää levottomuutta, mutta on vaikea nähdä, miten Taiwanin valloitus siihen todennäköisesti liittyvine hävityksineen edistäisi Kiinan kansallisia etuja. Saattaa

hyvinkin olla, että Kiinan sotilaallisen voiman osoitukset on tarkoitettu vain taivuttelemaan Taiwania neuvotteluihin.

Suursodan voi edelleen käynnistää vain todellinen suurvalta. Suurvallat ovat ydinasevaltioita, eivätkä ne ole tähän mennessä ottaneet aseina suoraan mittaa toisistaan. On hyvin vaikea löytää kritiikin kestävästä rationaalista syytä suursodan käynnistämiseen. Samalla on syytä muistaa, että se, mitä kukin valtiollinen johtaja pitää rationaalisena perusteena sodan aloittamiseksi, on kautta historian vaihdellut.

Joka tapauksessa näyttää siltä, että olemme palaamassa kylmän sodan toimintatapaan, jossa suurvallat ottavat epäsuorasti yhteen muiden valtioiden maaperällä, kuten nyt Ukrainassa ja Gazassa. Tällainen vastapuolen haastaminen kolmansien maiden taistelukentillä oli varsin yleistä Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen välillä kylmän sodan kaksinaapaisessa maailmassa.

Maailmansotaa ei ennusta kukaan vakavasti otettava tarkkailija, mutta sodan laajentuminen Euroopassa on epätodennäköisyydestään huolimatta todellinen riski. Vähintäänkin voimme todeta, että kansainvälistä politiikkaa leimaa tällä hetkellä eteneminen kohti suurten vaarojen aikakautta.

Armottomien armoilla

Lännessä katsotaan varsin yleisesti, että Venäjän hyökkäys Ukrainaun vaarantaa koko Euroopan turvallisuuden. Sama todetaan Naton kesäkuussa 2022 julkaistussa strategia-asiakirjassa. Siinä lukee näin:

”Emme voi jättää huomiotta sitä mahdollisuutta, että Venäjä loukkaisi hyökkäyksellä liittokunnan jon-

kun jäsenen suvereniteettia tai sen alueellista koskemattomuutta.”

Pari kuukautta ennen hyökkäystään Ukrainaaan, joulukuussa 2021, Venäjä esitti Natolle toimintaohjelman, joka tulkittiin uhkavaatimukseksi. Siinä vaadittiin Natoa sitoutumaan siihen, ettei Georgiasta tai Ukrainasta tule milloinkaan sen jäseniä. Vaatimus loukkasi räikeästi periaatetta, jonka Neuvostoliitto oli hyväksynyt Helsingissä vuonna 1975 allekirjoittaessaan Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökokouksen Etykin päätösasiakirjan. Silloinhan allekirjoittajat totesivat, että kaikilla Etykmailla on oikeus liittoutua, olla liittoutumatta tai pysyä puolueettomana. Myös Venäjän federaatio oli vahvistanut saman periaatteen.

Venäjän vaatimus merkitsi Georgian ja Ukrainan suvereniteetin kiistämistä. Sen toinen vaatimus oli, ettei Nato saanut ylipäättään ottaa uusia jäseniä. Siihen suostuminen olisi sulkenut tien Naton jäsenyyteen myös Suomelta ja Ruotsilta. Kyse on viime kädessä siitä, että Venäjä pyrki näillä vaatimuksillaan tosissaan nakertamaan kylmän sodan jälkeistä sopimusperusteista maailmanjärjestystä. Tämä rasittaa suunnattomasti YK:n peruskirjaa ja kansainvälistä oikeutta, joka ei ole pystynyt ehkäisemään tai ratkaisemaan aseellisten konfliktien sumaa maailmalla.

Tilanteen absurdius konkretisoitui heinäkuussa 2024, kun Venäjä istui vuorollaan YK:n turvallisuusneuvoston puheenjohtajana ja jatkoi samaan aikaan ohjushyökkäyksiä Ukrainan siviilikohteisiin.

Vuoden 2022 uudenvuodenpuheessaan tasavallan presidentti **Sauli Niinistö** nosti esille Yhdysvaltojen entisen ulkoministerin **Henry Kissingerin** kyynisen lausahduksen:

”Silloin, kun sodan välttäminen on ollut joidenkin valtioiden ylimpänä tavoitteena, on kansainvälinen järjestelmä ollut armottomimman jäsenensä armoilla.”

Tällä on kaikupohjaa etenkin 1930-luvun Euroopan suurvaltojen suhtautumisessa tuon ajan Saksaan. Suursodan välttämisen ensisijaiset välineet ovat eittämättä toimiva puheyhteys, neuvotteluhuoneet sekä kynä ja paperi. Niiden tukena on silti oltava kyky viestiä valmiudesta puolustautua ase-in, kuten ukrainalaiset ovat osoittaneet. Jotta emme ajautuisi suursotaan, oppia voidaan hakea juuri menneestä ja siellä tehdyistä virheistä.

Christopher Clarkin tulkinnan mukaan sotiin ei kuitenkaan ajauduta, vaan niihin joudutaan – usein siksi, ettei aloittamisen katastrofaalisia seurauksia ole osattu huomioida riittävän hyvin. Ongelma on siis mitä suurimmassa määrin riskiarvioiden ja viestinnän puutteissa osapuolten välillä jo kauan ennen varsinaista sodan käyntiä. Suursodan kanssa leikittelevien valtioiden ja päättäjien ei tulisi elää siinä uskossa, että kivääreihin tarttuminen on heidän etujensa kannalta kestävää toimintaa vailla vakavia seurauksia.

Herätyskello soi Euroopalle

Haastavina aikoina kysymys turvallisuuden ankku-roinnista roikkuu Euroopan yllä. Turvallisuuden uudelleenarvioinnille on kiireellinen tarve, kun Venäjä oireilee, Kiinan vaikutusvalta kasvaa ja Yhdysvallat uhkaa vetäytyä kuoreensa. Eurooppalaisten Nato-perusteinen turvallisuus on rakennettu vuosikymmenten saatossa tietoisesti Yhdysvaltoihin nojaten, eikä tarvetta muuttaa kurssia ole aiemmin nähty. Euroopan unionin kehitys ei ole edennyt puolustusliittoon saakka, eikä sitä pidetty

edes tarpeellisenä ennen Ukrainassa käytävää sotaa. On lähdetty siitä, että Nato takaa koko EU-alueen turvallisuuden, vaikka kaikki EU:n piiriin kuuluvat valtiot eivät olekaan Naton jäseniä.

Jo Euroopan unionin syntyvaiheissa 1950-luvun alussa väiteltiin paljon siitä, tulisiko sen olla enemmänkin kuin vain talousliitto. Tuloksena oli dynaaminen käsitys EU:n olemuksesta: Sen tuli olla projekti, joka etenee vaihe vaiheelta kohti yhä tiiviimpää rakennetta. Yhtenä tavoitteena nähtiin sekin mahdollisuus, että jonain päivänä EU-mailla olisi yhteinen puolustus. Ajatus kirjattiin ensimmäisen kerran virallisesti 1993 voimaan tulleeseen Maastrichtin sopimukseen, joka oli pitkä askel kohti tiiviimpää yhteistyötä. Kuitenkin vain harvat unelmoitsijat puhuivat jossain etäisessä tulevaisuudessa hämöttävästä liittovaltiosta. Se ei ollut osa Maastrichtin projektia.

Turvallisuuden ulkoistaminen olennaisilta osiltaan Yhdysvaltojen johtamalle Natolle on luonut merkittävän riippuvuussuhteen. Ratkaiseva merkitys on sillä, miten Yhdysvallat arvioi EU-maiden sotilaallisia turvallisuustarpeita. Suhde pysyi ennallaan ja siihen luotettiin niin kauan kuin Euroopassa ei taisteltu eikä vaaroihin uskottu. Monet jäsenmaat laiminlöivät puolustuksensa kehittämisen ja joutuvat nyt korjaamaan asiaa muun muassa elvyttämällä aseteollisuuttaan pikavauhtia.

Nyt kysytään, miten kauan amerikkalaisten tukeen voidaan luottaa ja voidaanko turvallisuus perustaa sen varaan. Tuleeko tuki jatkumaan vielä marraskuussa 2024 pidettävien Yhdysvaltain kongressi- ja presidentinvaalien jälkeen? Kyse ei ole vain siitä, kuka on johdettavan suurvallan seuraava presidentti, sillä yhtä tärkeitä ovat myös Yhdysvaltain kongressin kokoonpano ja voimasuhteet.

Donald Trump vaati presidenttikaudellaan 2017–2020 eurooppalaisilta suurempaa panostusta yhteiseen puolustukseen. Nämä ylimalkaiset uhkailut huolestuttivat monia, mutta Trumpin vaatimuksilla oli kuitenkin aivan asiallinen peruste. Olihan Nato vuonna 2014 Walesissa pitämässään huippukokouksessa päättänyt, että kunkin jäsenmaan oli käytettävä ainakin kaksi prosenttia kansantuotteestaan puolustukseen. Aikaa tavoitteen saavuttamiseen annettiin kymmenen vuotta. Kun noina vuosina Euroopassa ei nähty sodan vaaraa, Trumpin uhkauksia ei otettu vakavasti. Niitä pidettiin vain Yhdysvaltojen ylivallan korostamisena ja Trumpille ominaisena mahtailuna.

Venäjän helmikuussa 2022 aloittaman suurhyökkäyksen jälkeen kaikki on näyttänyt toisenlaiselta. Miten auttaa Ukrainaa provosoimatta Venäjää laajentamaan sotatoimiaan myös muualle Eurooppaan? Eri Nato- ja EU-maiden reaktiot ovat vaihdelleet paljon. Yhtä ääripäätä on edustanut Unkarin päätös estää Ukrainaan lähetettävien aseiden kuljetus alueensa kautta. Täsmälleen päinvastaista linjaa edusti Ranskan presidentin täsmentämätön viittaus, jonka mukaan Ukrainaan voitaisiin lähettää myös Nato-maiden joukkoja – jos ei suoranaisesti taisteluihin niin ainakin tuki- ja koulutustehtäviin. Se oli ajatus, jota ei otettu vastaan suopeasti, varsinkaan eskalaatiota pelkäävässä Saksassa.

Draghin radikaali resepti

Kun Euroopassa soditaan, on väistämätöntä, että kysymys EU-maiden yhteisestä turvallisuudesta nousee tärkeysjärjestyksen kärkeen. Jäsenmaiden kesken käydään

vilkasta keskustelua siitä, miten uusiin uhkiin pitäisi vastata. Monet ovat sitä mieltä, että poliittisen yhteistyön tiivistämiseksi on tehtävä paljon entistä enemmän. Enää ei voida jatkaa niin, että ulko- ja turvallisuuspoliittisiin päätöksiin vaaditaan kaikkien jäsenmaiden myötävaikutus. On siirryttävä määräenemmistöllä tehtäviin päätöksiin.

Tämä tahto on jo laajalle levinnyt, vaikka toistaiseksi näyttää siltä, ettei ainakaan Unkari tule sitä hyväksymään. Samoin on selvää, että on tarpeen kehittää ase- ja muuta varusteluteollisuutta niin, että EU:n omavaraisuus paranee aivan olennaisesti.

Eräät laitaoikeiston puolueet suhtautuvat varauksellisesti tai jopa kielteisesti koko Euroopan unioniin ja varsinkin unionissa tapahtuvan yhteistyön syventämiseen. Ne ovat selvästi rajoitetun toimivallan kannalla ja haluavat säilyttää tärkeimpien asioiden käsittelyn kansallisella tasolla. Tämä tapahtuu ajankohtana, jolloin monet politiikan keskeiset kysymykset ylittävät kansalliset rajat.

Vaikka sota Ukrainassa on EU:n ongelmista vakavin ja koko maanosan kannalta vaarallisin, se ei suinkaan ole ainoa polttava ongelma. Siirtolaisuuteen, varsinkaan laittomaan siirtolaisuuteen, ei Euroopassa ole yhteistä ratkaisua, eivätkä kansallisetkaan keinot näytä tepsivän. Yhteistyö tässä olisi kuitenkin käytännöllinen ja poliittinen välttämättömyys, koska Eurooppaan kohdistuva siirtolaisuuden paine kasvaa nopeasti. Varsinkin Afrikan väestönkasvu on ajankohtainen huolenaihe, eikä se ole häviämässä mihinkään.

Usein kuvitellaan, että Afrikan elintason nousu estäisi muuttopainetta pohjoiseen. Asia voi kuitenkin olla päinvastoin: mitä enemmän afrikkalaisilla on rahaa,

sitä useammilla on varaa maksaa matkasta Eurooppaan. Ihmissalakuljettajat kiittävät ja rahastavat.

Sama koskee myös ympäristökysymyksiä, joista tärkeimmät – kuten ilmastonmuutos – eivät tunne poliittisia rajoja. Energiahuollon ja muun huoltovarmuuden turvaaminen vaativat unionin toiminnan olennaista tiivistämistä. Italian entinen pääministeri, myös Euroopan keskuspankin pääjohtajana toiminut professori **Mario Draghi** laati hiljattain EU-komissiolle selvityksen siitä, miten EU:ta olisi kehitettävä. Hänen ehdotuksensa ovat mullistavia, ja niiden toteutuminen edellyttäisi unionin radikaalia tiivistymistä.

Draghi esittää, että unionin on varauduttava nykyistä paremmin ”geoekonomisiin riskeihin” ja vähennettävä riippuvuutta ”kolmansista maista” – tällä hän tarkoittaa Kiinaa ja Yhdysvaltoja.

Protektionismia on Draghin mukaan varottava. Emme kuitenkaan voi seurata toimettomina, kun muut uhkaavat meidän vaurauttamme. Eurooppa ei voi saavuttaa vihreitä ja digitaaliseen muutokseen liittyviä tavoitteitaan vain julkisia määrärahoja lisäämällä, vaan yksityinen sektori on saatava mukaan ennennäkemättömällä tavalla. Palaamme Draghin puheisiin tämän teoksen luvussa 6 (sivut 122–126).

Uusia päänsärkyjä

Halusimme tai emme, tulevaisuuden arviointi on keskeinen osa viisasta ulkopoliittikkaa: päättäjien, asiantuntijoiden ja muiden maailmaa seuraavien johtajien on yrittävä tulkita trendejä ja ennakoida tapahtumia. Tämä on välttämätöntä, jotta voimme toteuttaa rationaalisia päätöksiä ja estää jopa katastrofeja.

Suurvaltopolitiikkaa sopimusten ja aatteiden jälkeisessä maailmassa

MAAILMANJÄRJESTYKSEN MANNERLAATAT hakevat paikkaansa. Miten suurvaltojen ja alueellisten voimakeskusten jännitteiset suhteet kehittyvät?

Ajankohtainen tietoteos käsittelee Euroopan, Yhdysvaltojen, Kiinan ja globaalin etelän kilpailua, jossa sopimuksilla ja aatteilla on entistä vähemmän merkitystä. Tekijät tarkastelevat isojen maiden vahvuuksia ja heikkouksia luonnonvarojen, demografian, talouden, politiikan, teknologian ja sotilaallisen voiman näkökulmista.

Nykyinen globaali järjestelmä sääntöineen ja instituutioineen on nojanut toisen maailmansodan lopputulokseen ja sen jälkeen vahvistuneeseen lännen eli Yhdysvaltain ja Euroopan johtorooliin.

Vallitseva järjestelmä ei kuitenkaan enää nauti laajaa kansainvälistä hyväksyntää. Globalisaation heikentyessä sen rinnalle kehittyy uusi peli, jossa toisen maailmansodan voittajilla – Venäjä mukaan lukien – on yhä vähemmän vaikutusvaltaa.

Autoritääriset maat ottavat mallia Kiinasta ja vähät välittävät läntisen, liberaalin demokratian arvoista. Nato-jäsenyydestä huolimatta Suomen on jatkuvasti haettava paikkaansa suurvaltojen jännitekentässä.

Ministeri ja suurlähettiläs **Jaakko Iloniemi** (s. 1932) on toiminut merkittävänä yhteiskunnallisena vaikuttajana Suomessa ja maailmalla jo seitsemän vuosikymmenen ajan.

VTM **Henri Vanhanen** (s. 1993) on ulko- ja turvallisuuspolitiikan asiantuntija, joka on vaikuttanut politiikassa, tutkijana sekä yksityisen sektorin tehtävissä.

DOCENDO



KL 32.5

ISBN 978-952-382-907-7